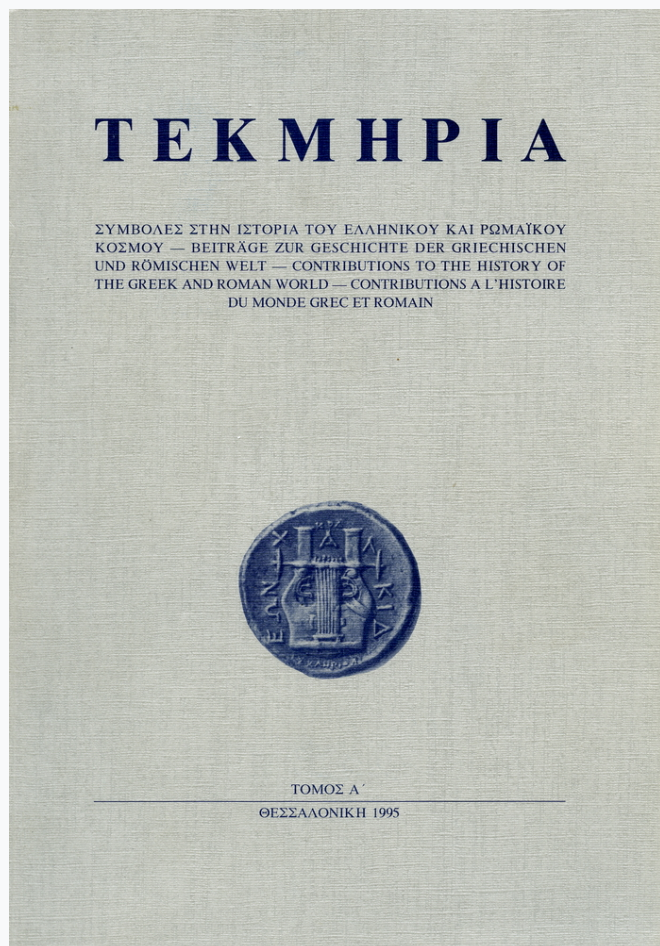

Tekmeria

Vol 1 (1995)

Μακεδονικά Σύμμεικτα

Π. Μ. ΝΙΓΔΕΛΗΣ

doi: [10.12681/tekmeria.101](https://doi.org/10.12681/tekmeria.101)

To cite this article:

ΝΙΓΔΕΛΗΣ Π. Μ. (1995). Μακεδονικά Σύμμεικτα. *Tekmeria*, 1, 173–190. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.101>

II. Νίγδελης
Μακεδονικά Σύμμεικτα

Ἡ παροῦσα ἐργασία πραγματεύεται τρία ἐπιγραφικά κείμενα πού σχετίζονται μέ τήν τοπογραφία καί τήν ἱστορία τῆς Μακεδονίας κατά τήν ἑλληνιστική καί αὐτοκρατορική ἐποχή. Τό πρῶτο ἀπό αὐτά προέρχεται ἀπό τή Μ. Ἀσία, ἐνῶ τά δύο ἄλλα ἀπό τήν ἴδια τή Μακεδονία καί συγκεκριμένα τή Βέροια καί τήν Εὐρωπό.

1. ΔΕΤΕΛΑ: μία νέα πόλη τῆς Ἑλίμιας

Στόν δέκατο τόμο τῆς σειρᾶς MAMA πού ἐκδόθηκε τελευταία καί περιλαμβάνει ἐπιγραφές τῆς Φρυγίας δημοσιεύεται καί σχολιάζεται ἐκτός τῶν ἄλλων μία ἀπλή μαρμαρίνη ἐνεπίγραφη στήλη μέ ἀετωματική ἐπίστεψη πού βρέθηκε στήν περιοχή τοῦ Afyon (Δορύλαιο). Ἡ ἐπιγραφή τῆς στήλης, χρονολογεῖται μέ παλαιογραφικά κριτήρια στόν 3. αἰ. π.Χ. Γιά τήν εὐχερέστερη παρακολούθηση τῶν παρατηρήσεων πού ἀκολουθοῦν ἀναδημοσιεύουμε τό κείμενό της μέ μερικῆς ἀπαραίτητες βελτιώσεις (βλ. εἰκ. 1).¹

Φίλιππος Μακεδῶν
ἐνθα με γαῖα ἐκάλυψε
Φίλιπον Σωρία υἱόν
4 μητρός δέ Ἀντιγόνης
κρύπτομ' ὑποχθόνιος·
ἀλλοτρίας δέ ἔλαχον χώ-
ρας καί οὐκ αὐτὸς ἔμαντοῦ·
8 εἰμί δέ Ἑλημιώτης
ἐκ πόλεως ΔΕΤΕΛΑ<Σ>²

1. Βλ. B. Levick, S. Mitchell et alii, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua* X, London 1993 (*JRS*, Monographs 7), ἀρ. 220. Τό κείμενό της παρατίθεται στό ὑπόμνημα τῆς ἐπιγραφῆς ἀρ. 220, μιᾶς ἐπιτάφιας ἐπιγραφῆς Μακεδόνα στρατιώτη πού σκοτώθηκε σέ κάποιον ἀπό τοὺς πολέμους τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. Ἡ ἐπιγραφή βρέθηκε στό χωριό Süllümenli Köyü στή θέση Junbesik Meuki καί φυλάσσεται σήμερα στό Μουσείο τοῦ Afyon μέ ἀρ. εὐρετηρίου 1393. Οἱ διαστάσεις της εἶναι: 1,34 μ. (ὕψος), 0,34 μ. (πλάτος) καί 0,09 μ. (πάχος). Τό ὕψος τῶν γραμμῶν κυμαίνεται μεταξύ 0,015 καί 0,025 μ.· τό ὕψος τοῦ Θ καί τοῦ Ο εἶναι 0,007-0,010 μ. Τήν κ. Δρ. Μ. Ricci (Βελιγράδι) πού εἶδε τήν ἐπιγραφή καί μοῦ ἔδωσε τά στοιχεῖα καί τήν φωτογραφία τῆς πέτρας εὐχαριστῶ θερμά.

2. Οἱ ἐκδότες διαβάζουν *Τελα*.

Σύμφωνα μέ τήν ἔρμηνεία πού προτείνουν οἱ ἐκδότες τῆς ὁ Φίλιππος ὑπῆρξε Μακεδών πού καταγόταν ἀπό τήν πόλη Τέλα τῆς Ἐλυμαΐας στή Μεσοποταμία. Τό ὄνομα τῆς πόλης παραδίδεται γιά πρώτη φορά, ὅπως ὀρθά δέχονται οἱ ἐκδότες τῆς ἐπιγραφῆς, στή γραμμμένη στή συριακά Ἐδεσσηνή Χρονογραφία (6. αἰ. μ.Χ.). Ἐκεῖ λέγεται ὅτι ὁ Καῖσαρ Κωνσταντίος ἔκτισε τήν πόλη στό μέρος ὅπου παλαιότερα ὑπῆρχε ἡ Ἀντωνινοῦπολη (μετέπειτα Μαξιμιανούπολη).³ Ἀπό τό χρονικό τοῦ Μαλάλα μαθαίνουμε μάλιστα ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Κωνσταντίου ὀφειλόταν στό ὅτι ἡ πόλη εἶχε καταστραφεῖ ἀπό σεισμό καί ὅτι μετά τήν ἀνοικοδόμησή τῆς μετονομάσθηκε πρὸς τιμῆ τοῦ ἀπό Μαξιμιανούπολη σέ Κωνσταντίνα.⁴ Στή θέση τῆς Τέλας (πλήρης ὀνομασία Tella de Mauzelat ἢ Tell Mauzan) βρίσκεται σήμερα ἡ πόλη Viranşehir. Λαμβάνοντας ὑπόψη τή μαρτυρία τῆς Ἐδεσσηνῆς Χρονογραφίας οἱ ἐκδότες τῆς ἐπιγραφῆς πιστεύουν ὅτι αὐτή συνιστᾷ τήν πρῶτῃ μαρτυρία πού διαθέτουμε γιά τήν πόλη.

Καί ἂν ἀκόμη μετέγραφε κανεῖς τόν τελευταῖο στίχο τῆς ἐπιγραφῆς μέ τόν τρόπο πού θέλουν οἱ ἐκδότες τῆς (βλ. ὁμως παρακάτω σ. 177) ἡ παραπάνω ἔρμηνεία δέν μπορεῖ νά εὐσταθεῖ, ἐπειδή στηρίζεται σέ δύο ἐσφαλμένες προϋποθέσεις: α) ὅτι ἡ Tella ἀνῆκε στήν Ἐλυμαΐα τῆς νότιας Μεσοποταμίας καί β) ὅτι τό ἔθνικό ὄνομα τῆς περιοχῆς εἶναι Ἐλημιώτης. Ὄρθό εἶναι ἀντίθετα ὅτι: ἡ πόλη βρισκόταν στή βόρεια Μεσοποταμία καί ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἐλυμαΐας ὀνομάζονταν Ἐλυμαῖοι, ὅπως ρητᾶ ἀναφέρει στή «Ἐθνικά» τοῦ ὁ Στέφανος Βυζάντιος.⁵

Μιά πειστικότερη ἔρμηνεία γιά τήν καταγωγή τοῦ νεκροῦ προκύπτει ἀντίθετα, ἂν συνδεθεῖ τό δεύτερο ἔθνικό τοῦ Ἐλημιώτης μέ τήν Ἐλειμιώτιδα τῆς Μακεδονίας, πράγμα πού εἶναι, νομίζω, καί τό φυσικότερο, ἐφόσον παράλληλα αὐτοπροσδιορίζεται ὡς Μακεδών. Τό ὄνομα αὐτό —μαζί μέ τίς δύο ἄλλες παραλλαγές τοῦ Ἐλημιώτης καί Ἐλειμιώτης (λατινικά Elemiota)— παρα-

3. Βλ. L. v. Halier, *Untersuchungen über die Edessenische Chronik*, Leipzig 1892 (*Texte u. Untersuchungen* IX, 1), 97 ὅπου δημοσιεύεται γερμανική μετάφραση τοῦ χρονικοῦ πρβλ. A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford 1970², 221 καί 444 σημ. 11. Στό χρονικό ἀναφέρεται ἡ ὀνομασία Ἀντίπολη ἀλλά ἡ ὀρθή ὀνομασία Antoninopolis (Ἀντωνινοῦπολη) προκύπτει ἀπό τό χωρίο τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου XVIII, 9, 1 πρβλ. A. H. M. Jones, ὁ.π., καί P. de Jonge, *Philological and Historical Commentary on Ammianus Marcellinus XVIII*, Groningen 1980, 280, ὅπου διατυπώνεται ἡ ὑπόθεση ὅτι τό ὄνομα θά πρέπει νά ἀποδοθεῖ στόν Καρακάλλα καί χρονολογεῖται ἡ ἀνοικοδόμηση τῆς πόλης μεταξύ τῶν ἐτῶν 333-337 μ.Χ. Ἡ ὀνομασία Μαξιμιανούπολις παραδίδεται ἀπό τό χρονικό τοῦ Μαλάλα (βλ. ἐπόμενη σημείωση).

4. Βλ. Μαλάλας (ἐκδ. Bonn), 323 πρβλ. A. H. M. Jones (σημ. 3), 222 καί σημ. 12.

5. Βλ. Ἐθνικά, 269 Ἐλυμαῖα, χώρα Ἀσσυρίων πρὸς τῆ Περσική, τῆς Σουσίδος ἐγγύς, οἱ οἰκοῖντες Ἐλυμαῖοι· γιά τή θέση καί τά ὄρια τῆς Ἐλυμαΐας βλ. Weissbach, *RE V* (1905), s.v. Elymais, στ. 2458 κέξ.

δίδεται, άλλωστε, τόσο σέ γραμματειακές όσο και σέ επιγραφικές πηγές, προκειμένου νά δηλωθεῖ εἴτε ὁ κάτοικος τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλιμιωτῶν εἴτε ὁ πολίτης τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑλιμιωτῶν, πού ἰδρύθηκε στήν περιοχὴ αὐτὴ μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους.⁶ Ἡ παρούσα ἐπιγραφή ἀποτελεῖ μάλιστα τὴν πρωιμότερη μαρτυρία γιὰ τὴν γραφὴ Ἑλημιώτης, ἡ ὁποία μᾶς ἦταν ὡς τώρα γνωστὴ ἀπὸ τρεῖς ἐπιγραφές τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς, δηλ. δύο ἐνεπίγραφα βάρθρα ἰσάριθμων ἀνδριάντων πού ἀνήγειρε τὸ κοινὸ πρὸς τιμὴ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Πίου καὶ τοῦ Μάρκου Αὐρήλιου ἀντίστοιχα καὶ μία ἀπελευθερωτικὴ πράξη τοῦ 216 μ.Χ. ἀπὸ τὴ Λευκόπετρα.⁷

Ἡ χρῆση τοῦ δευτέρου ἐθνικοῦ, δηλ. τοῦ Ἑλημιώτης, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἐνσωμάτωση τῆς Ἑλίμιας στὸ βασίλειο τῶν Μακεδόνων ἐπὶ Φιλίππου τοῦ ΙΙ, ἂν καὶ σπάνια, δέν εἶναι χωρὶς παράλληλα. Μαρτυρεῖται, ἔξ ὄσων γνωρίζω, μία ἀκόμη φορά σέ ψήφισμα τοῦ 222 π.Χ. πρὸς τιμὴν κάποιου Φιλάρχου, γιοῦ τοῦ Ἑλλανίωνος Μακεδόνοσ Ἑ[λ]ειμιώτ[ου] ἐκ Πυθείου (τῆς θεσσαλικῆς Περραιβίας), μὲ τὸ ὄποιο ἡ πόλη τῶν Δελφῶν τοῦ ἀπονέμει διάφορα προξενικά προνόμια.⁸ Ὅπως ἔχει παρατηρηθεῖ μὲ ἀφορμὴ τὴν περίπτωση αὐτὴ, ἡ χρῆση του δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ Ἑλιμιῶτες διατήρησαν ζωντανὸ ἐπὶ μακρὸ χρονικὸ διάστημα μετὰ τὴν ἐνσωμάτωσή τους στὸ μακεδονικὸ βασίλειο τὸ τοπικὸ τους συναίσθημα.⁹ Στὴ διατήρησή του φαίνεται ὅτι συνέβαλε καὶ τὸ γεγονός ὅτι μετὰ τὴν ἐνσωμάτωσή της στὸ μακεδονικὸ κράτος ἡ Ἑλίμια ὑφίσταται ὡς ξεχωριστὴ διοικητικὴ περιφέρεια. Τοῦτο προκύπτει π.χ. ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ ἄνδρες τῆς κατατάσσονται σέ ἀμιγεῖς μονάδες (τάξεις) τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ μὲ βάση τὴ γεωγραφικὴ ἀρχὴ στρατολόγησῆς, πού ἐφάρμοζαν οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς ὡς καὶ τοὺς τελευταίους Ἀντιγονίδες.¹⁰

6. Τίς σχετικὲς μαρτυρίες συγκεντρώνει τελευταία ἡ F. Papazoglou, *Les Villes de Macédoine à l'époque romaine*, Paris 1988, 245 ff. καὶ ἰδιαίτερα σμμ. 1.

7. Βλ. Α. Ριζάκης - Ἰ. Τουράτσογλου, *Ἐπιγραφές Ἄνω Μακεδονίας*, Ἀθήνα 1985, τόμ. Α', 35 (*Ἀὐτοκράτορα Καίσαρα Τίτον Αἴλιον Ἀδριανὸν Ἀντωνεῖνον Σεβαστὸν [Ε]ὔσεβῆ Ἑλημιωτῶν τὸ κοινόν...*), 36 (*Ἀὐτοκράτορα Καίσαρα Μ. Αὐρήλιον Ἀντωνεῖνον Ἑλημιωτῶν τὸ κοινόν* ...) καὶ Φ. Πέτσας, «Οἱ Χρονολογημένες Ἐπιγραφές ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Μητρὸς Θεῶν Αὐτόχθονοσ στὴ Λευκόπετρα», *Πρακτικὰ τοῦ Ἡ' Συνεδρίου Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς ἐπιγραφικῆς*, Ἀθήνα 1984, τόμ. Α', 304 (*Ἀὐρήλιος Λυσίμαχος καὶ Αὐρηλία Νικόπολις οἰκοῦντες ὄρεγωνι Ἑλημιωτῶν, κόμη Δουρέοις...*) τοῦ 216 μ.Χ.

8. Βλ. *FD III 4*, 417 III (P. Perdrizet, *BCH* 21, 1897, 111 ἀρ. 1) πρβλ. K. Ziegler, *RE* XXIV 1, 1963, s.v. Pythion, (1963), στ. 562, ἀρ. 6 καὶ F. Papazoglou (σμμ. 6), 247 πού ἐπισημαίνουν ὀρθά ὅτι τὸ ψήφισμα ἐπιβεβαιώνει τὴν κατάληψη τῆς πόλης ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες.

9. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἐκφράζουν ἤδη οἱ Δ. Κανατσούλης, «Τὸ Κοινόν τῶν Ἑλιμιωτῶν», *Ἀρχαία Μακεδονία II*, Θεσσαλονίκη 1977, 132 καὶ F. Papazoglou (σμμ. 6), 247.

10. Διόδωρος 17,57,2 (*τὴν Ἑλημιωτῶν στρατιάν*) πρβλ. H. Berve, *Das Alexander-*

Ἄξιοπρόσεκτη εἶναι ἐπίσης ἡ παράλληλη χρήση τοῦ ἔθνικοῦ *Μακεδῶν*, μέ τό ὁποῖο αὐτοπροσδιορίζεται ὁ νεκρός καί ἡ ὁποία ἀπαντᾷ καί σέ ἄλλες περιπτώσεις, ὅπως λ.χ. τοῦ Φιλάρχου τοῦ γιοῦ τοῦ Ἑλλανίνωνος ἀπό τό Πύθειο πού προαναφέραμε.¹¹ Τό γεγονός ὅτι οἱ Μακεδόνες δέν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νά τό χρησιμοποιοῦν ὡς στοιχεῖο τῆς ταυτότητάς τους δείχνει, ὅπως παρατηρήθηκε ἤδη δικαιολογημένα, ὅτι ἡ χρήση του στις σχετικές (ἐπιγραφικές) μαρτυρίες εἶναι σκόπιμη.¹² Στήν περίπτωσή μας εἶναι δύσκολο νά διατυπωθεῖ ὁποιαδήποτε ἐρμηνεία, ἐπειδή μεταξύ τῶν ἄλλων δέν μῆς εἶναι γνωστή ἡ ἰδιότητα τοῦ νεκροῦ. Ἄν πάντως πρόκειται γιά κάποιον στρατιώτη (βλ. παρακάτω), δέν ἀποκλείεται μέ τόν τρόπο αὐτό ὁ νεκρός νά ἤθελε νά προβάλλει τό ἔθνικό του ὡς στοιχεῖο περηφάνειας καί συνάμα κοινωνικῆς ὑπεροχῆς ἔναντι κάποιων συστρατιωτῶν του ἀνατολικῆς καταγωγῆς. Τό παράδειγμα ἀνώτερων ἀξιωματῶν τῶν ἑλληνιστικῶν κρατῶν, ἰδιαίτερα τῶν Σελευκιδῶν ἢ τῶν Λαγιδῶν, πού χρησιμοποιοῦσαν κατά τόν 3. αἰ. π.Χ. συνειδητᾶ τό ἔθνικό Μακεδῶν, γιά νά διαφοροποιηθοῦν ἀπό τούς «κατώτερους» Ἄνατολίτες,¹³ εἶναι φυσικό νά ἐπηρέαζε καί τά ἀπλά μέλη τοῦ στρατοῦ τους πού συνέβαινε νά ἔχουν μακεδονική καταγωγή.

Ἄπό τά παραπάνω καθίσταται σαφές ὅτι ἡ γενέτειρα τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξε μία πόλη τῆς Ἑλιμιώτιδος γιά τήν ὁποία ἡ νέα ἐπιγραφή εἶναι ἡ πρώτη καί μοναδική μαρτυρία πού διαθέτουμε. Τό νέο εὑρημα ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά ἕνα ἀκόμη λόγο, ἐπειδή δηλ. στό κείμενο αὐτή ἀναφέρεται ὡς πόλις: ὅσο εἶμαι σέ θέση νά γνωρίζω πρόκειται γιά τή δεύτερη μετά τήν Αἰανή πόλη τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλιμιωτῶν γιά τήν ὁποία ἔχουμε ρητή καί ἀδιαμφισβήτητη μαρτυρία.¹⁴ Μέ βάση τό νέο αὐτό δεδομένο καί τή χρονολόγηση τῆς

reich auf prosopographischer Grundlage, München 1926, 114· γιά τή διατήρηση τῆς γεωγραφικῆς ἀρχῆς στρατολόγησής στά χρόνια τῶν Ἀντιγονιδῶν (εἰδικότερα ἐπί Φιλίππου Ε΄) βλ. π.χ. Πολύβιος, V 97.

11. Βλ. ἐπίσης *IG VII 1*, 356 στ. 2-3 (Ἀγάθων Βουτᾶ Δευρόπιος Μακεδῶν, πρόξενος Ὠρωποῦ, τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 3. αἰ. π.Χ.) καί *Syll.*³ 267 H στ. 3-5 (...ιος Κλείτου Μακεδῶν ἐξ Ὀρεστίδος, πρόξενος Δελφῶν, τοῦ τέλους τοῦ 4. αἰ. π.Χ.).

12. Βλ. σχετικά I. Κ. Ξυδόπουλος, *Κοινωνικές καί πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ Μακεδόνων καί νοτίων Ἑλλήνων, Συμβολή στήν ἔρευνα τῆς γραμματειακῆς καί ἐπιγραφικῆς παραδόσεως γιά τήν Ἀρχαία Μακεδονία*, ἀδημ. Διδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη 1994, 148-149, ὅπου συνάγεται τό παραπάνω συμπέρασμα ἀπό ἕνα δεῖγμα 315 Μακεδόνων πού δροῦν ἐκτός Μακεδονίας.

13. Βλ. ἤδη W. Tarn, «The battle of Andros and Cos», *JHS* 29, 1909, 269 καί M. Holleaux, *Études d'épigraphie et d'histoire grecque*, Paris 1968, τόμ. III, 359-60.

14. Βλ. Α. Ριζάκης - I. Τουράτσογλου (σημ. 7), 15 (...καί τῇ πόλει Ἐανῆ) καί Στέφανος Βυζάντιος s.v. *Αἰανή (Αἰανή πόλις Μακεδονίας...)*. Οἱ σχετικές μέ τήν Ἐλιμία καί τούς ἄλλους οἰκισμούς τῆς Ἑλιμιώτιδος γραμματειακές καί ἐπιγραφικές μαρτυρίες παρουσιάζονται καί σχολιάζονται ἐξαντλητικά ἀπό τόν N. G. L. Hammond, *A Hi-*

ἐπιγραφῆς στὸν 3. αἰ. π.Χ. μπορούμε ἐπίσης νά θεωρήσουμε τουλάχιστον γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ πρόωρη τὴν ἀποψη πού διατυπώθηκε τελευταία, ὅτι δηλ. τὸ ἔθνος τῶν Ἑλιμιωτῶν ἀποτελοῦνταν ἀπὸ κῶμες καὶ ὅτι διέθετε ἓνα μόνον ἀστικό κέντρο, δηλ. τὴν Αἰανή, πού ἦταν παράλληλα τὸ πολιτικό κέντρο του.¹⁵ Νεότερα ἐπιγραφικά ἀλλὰ καὶ ἀρχαιολογικά δεδομένα πιθανόν νά δείξουν ὅτι ἡ ἀποψη αὐτὴ πρέπει νά τροποποιηθεῖ ἀκόμη περισσότερο ἰδιαίτερα γιὰ τὶς ὕστερες ἐποχές.

Ἐνα ἄλλο ἐρώτημα πού θέτει ἡ προτεινόμενη ἐδῶ ἐρμηνεία σέ σχέση μὲ τὴν ἐρμηνεία τῶν ἐκδοτῶν τῆς νέας ἐπιγραφῆς εἶναι, ἂν τὸ ὄνομα τῆς νέας μακεδονικῆς πόλης μπορεῖ νά μᾶς ὀδηγήσει σέ ὁποιαδήποτε συσχέτιση μὲ τὴν πόλη τῆς βόρειας Μεσοποταμίας, πού ἡ Ἐδεσσηνὴ Χρονογραφία ἀλλὰ καὶ ἄλλες πηγές τῆς πρωτοβυζαντινῆς περιόδου γραμμένες στὰ συριακά τὴν ὀνομάζουν Tella.¹⁶ Μὲ τὰ δεδομένα πού ἔχουμε θά ἦταν παρακινδυνευμένο νά προτείνουμε ὁποιαδήποτε συσχέτιση, ἀκόμη καὶ ἂν δεχόμασταν ὅτι πράγματι τὸ ὄνομα τῆς μακεδονικῆς πόλης ὑπῆρξε Τέλα, υἱοθετώντας, ὅπως καὶ οἱ ἐκδότες, γιὰ τὸν τελευταῖο στίχο τὴν ἀνάγνωση ἐκ πόλεως δὲ Τέλα<>. Καὶ τοῦτο γιατί α) στὴν περίπτωση αὐτὴ τίποτε δὲν θά ἀπέκλειε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ μίαν ἀπλὴ ἠχητικὴ σύμπτωση μὲ τὴ χρησιμοποιούμενη ὡς πρῶτο συνθετικὸ πολλῶν τοπωνυμίων τῆς Μεσοποταμίας, τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς βόρειας Αἰγύπτου σημιτικῆς προέλευσης λέξι Tel(l) ἢ Tel(l)a, πού σημαίνει λόφος ἢ ὕψωμα¹⁷ καὶ β) γιατί μὲ τὰ διαθέσιμα τουλάχιστον στοιχεῖα, δὲν

---

story of Macedonia, Oxford 1972, τόμ. I, 116-123 καὶ τελευταία ἀπὸ τὴν F. Papazoglou (σημ. 6), 245-55, ἡ ὁποία κλίνει ὑπὲρ τῆς ἀποψης ὅτι στὴν περιοχὴ ὑπῆρξε πόλη μὲ τὸ ὄνομα Ἑλίμια.

15. Βλ. M. B. Hatzopoulos, «Épigraphie et villages en Grèce du Nord, *Ethnos, Polis et Kome en Macédoine*», *Epigrafia et Antichità* 12 (*L'Epigrafia dell Villaggio*), Faenza 1992, 153 κεξ., ἰδιαίτερα 160 καὶ 170-1· πρβλ. τοῦ ἴδιου, «Χώρα καὶ Κῶμες τῆς Βέροιας», στὸν *Τιμητικό τόμο Δ. Λαζαρίδη, Πόλις καὶ Χώρα*, Θεσσαλονίκη 1990, 61. Ἡ F. Papazoglou, «Sur les koina régionaux de la haute Macédoine», *ZA* 9, 1959, 167 κεξ. δὲν ἀποκλείει τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἄλλων πόλεων στὴν Ἑλίμια τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ.

16. Τὸ ὄνομα μαρτυρεῖται π.χ. στὸ Χρονικὸ τοῦ Ὡσηέ Στυλίτου βλ. W. Wright, *The Chronicle of Joshua the Stylite*, Cambridge 1882, 27, 40, 65 καὶ 70 πού γράφτηκε τὸ 507 μ.Χ. καὶ στὴ συριακὴ μετάφραση τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ ἐπισκόπου Μυτιλήνης Ζαχαρία τοῦ ρήτορα (6. αἰ. μ.Χ.)· βλ. Ahrens - Krüger, «Zacharias le Rhéteur», *Histoire ecclésiastique*, PG t. 85, VII 4, 113 καὶ 224.

17. Γιὰ τὴ σημασίαν τῆς λέξης βλ. M. M. J. Al-Fairouzabadi, *Al-qamus al-muhit*, Κάιρο 1952, τόμ. 3, 351. Τὸ ἑλληνικὸ τοπωνύμιον Τέλα θά μπορούσε πάντως νά συσχετισθεῖ μὲ τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴ ρίζαν *tela- πού σημαίνει «ὑψώνω, μεταφέρω, ζυγίζω, ὑπομένω» καὶ ἀπαντᾷ σέ μίαν μεγάλην οἰκογένειαν λέξεων τῆς ἑλληνικῆς βλ. P. Chantaine, *Dictionnaire Étymologique de la langue grecques*, Paris 1968, s.v. ταλάσσαι 1089. Στὰ λατινικά ἡ λέξι tela χρησιμοποιεῖται ὡς προσηγορικὸ ὄνομα μὲ τὶς σημασίες: ἀργαλειός, ἱστός (ἀράχνης), ὕφαντό καὶ στημόνι βλ. *OLD* s.v. Τὸ ὄνομα Tella φέρει πόλη

τεκμηριώνεται μακεδονικός αποικισμός κατά την ελληνιστική εποχή στην κεντρική βόρεια Μεσοποταμία, όπου τοποθετείται ή Tella, σε αντίθεση με τις γειτονικές περιοχές, όπου μαρτυρούνται οι γνωστές παραευφράτιες μακεδονικές αποικίες Ήδεσσα, Εύρωπος, Ἄνθεμουσία, Ἰχναί κ.λ.π.¹⁸ Φυσικά τό ἐρώτημα καί ὁ σχετικός προβληματισμός πού ἐτέθη ἀπό τοὺς ἐκδότες θά ἔπαυε νά ὑφίστατο, ἂν υἱοθετούσαμε μία ἀπό τίς δύο ἄλλες θεωρητικά δυνατές ἀναγνώσεις τοῦ τελευταίου στίχου τῆς ἐπιγραφῆς, δηλ. α) *ἐκ πόλεως δ' Ἐτέλα<>* ἢ β) *ἐκ πόλεως Δετέλα<>*. Ἡ τελευταία ἀνάγνωση θά παρουσίαζε μάλιστα τό πλεονέκτημα ὅτι ἔτσι θά ἀποφευγόταν ἡ ἐπανάληψη τοῦ συνδέσμου *δέ*.¹⁹ Μέ τήν παροῦσα κατάσταση εἶναι πάντως προτιμότερο τό πρόβλημα τῆς ὀνομασίας τῆς νέας πόλης τῆς Ἐλίμιας νά παραμείνει ἀνοιχτό, ἔως ὅτου νέα ἐπιγραφικά δεδομένα δώσουν τήν ὀριστική λύση.

Οἱ ἰδιαίτερες συνθήκες πού συνδέονται μέ τίς τελευταῖες στιγμές τοῦ νεκροῦ τῆς νέας ἐπιγραφῆς δέν προκύπτουν ἄμεσα ἀπό τό κείμενό της. Τό γεγονός πάντως ὅτι πεθαίνει μακριά ἀπό τήν πατρίδα του χωρῖς νά ἀναφέρονται στήν ἐπιγραφή ἄλλα συγγενικά του πρόσωπα, ἐκτός ἀπό τόν πατέρα καί τή μητέρα του, ἐπιτρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Φίλιππος ὑπῆρξε μᾶλλον στρατιώτης κάποιας στρατιωτικῆς μονάδας ἢ ὁποῖα ἔδρασε στήν περιοχή, ἄγνωστο φυσικά πότε καί κάτω ἀπό ποιές συνθήκες, ὅπως ἔχουν ἤδη ὑπο-

---

πού κείται μεταξύ τῶν πόλεων Pallentia καί Intercatia στήν Ἰσπανία βλ. σχετικά RE V A 1 (1934), s.v. Tela 2, στ. 185.

18. Μακεδονικό ἀποικισμό στήν περιοχή ἀποκλείει ὁ L. Dilemann, *Haute Mésopotamie orientale et pays adjacents*, Paris 1962, 100-1 πού δέχεται «seulement une transformation intérieure des principales villes». Τήν ἀποψη τοῦ Markwart, *Südarmenien* 427 καί 428 (πού γνωρίζω μόνο μέσω τοῦ προαναφερθέντος ἔργου τοῦ L. Dilemann, ἐπειδή ἡ μελέτη του δέν μοῦ ἦταν προσιτή) ὅτι ἡ πόλη Polytelia πού ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, *Hist. Naturalis* 6, 30, 118 (...*mox in campestribus oppida Diospege, Polytelia, Stratonicea, Anthemus. In vicina Euphratis, Nicephorion...*) ταυτίζεται μέ τήν Tella, ἀμφισβητεῖ ὁ L. Dilemann, ὁ.π., ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι τό παραπάνω χωριο τοῦ Πλίνιου εἶναι τόσο χαλαρά συντεταγμένο, πού ἀφήνει ἀνοιχτό τό ἐνδεχόμενο οἱ τρεῖς πρώτες πόλεις νά ἀνήκουν στό τμήμα τῆς ἀνατολικῆς Ἀσσυρίας, ὅπως οἱ πόλεις πού ἀναφέρει ὁ συγγραφέας προηγουμένως, καί ὄχι στήν κεντρική βόρεια Μεσοποταμία, ὅπου δηλ. βρίσκεται ἡ Tella. Ἀνάλογες ἐπιφυλάξεις γιά τό ἂν οἱ τρεῖς πόλεις τοῦ χωρίου αὐτοῦ ἀνήκουν στήν περιοχή εἶχε ἐκφράσει ἤδη ὁ V. Tcherikover, *Die hellenistischen Städtegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit*, Leipzig 1927 (*Philologus*, Suppl. XIX, 1), 85.

19. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ χαρακτῆς τῆς ἐπιγραφῆς ἀφίνει μεταξύ τῶν συλλαβῶν *δέ* καί *τε* μικρό κενό, ἀλλά, κατά τή γνώμη μου, τοῦτο δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς ἀσφαλῆς ἔνδειξη χωρισμοῦ λέξεων, ἐφόσον τό ἴδιο συμβαίνει καί μεταξύ τῶν ἐπομένων συλλαβῶν τῆς ὀνομασίας τῆς πόλης. Ὁ τρόπος χάραξης τῆς ἐπιγραφῆς καί ἰδιαίτερα τοῦ τελευταίου στίχου θά μπορούσε ἀναμφίβολα νά χαρακτηρισθεῖ ὡς ἀφρόντιστος.

θέσει οί εκδότες τῆς νέας ἐπιγραφῆς.²⁰

Σέ ὄ,τι ἀφορᾷ τά ὀνόματα τῶν γονέων του, ἄν ἐξαιρέσει κανεῖς τά συνήθη μεταξὺ Μακεδόνων (καί ὄχι μόνο) ὀνόματα Φίλιππος καί Ἀντιγόνη,²¹ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τό πατρωνυμικό Σωρίας τό ὄποιο, ὄσο γνωρίζω, δέν παραδίδεται μεταξὺ τῶν ὀνομάτων πού φέρουν Μακεδόνες καί γιά τό ὄποιο δέν μπόρεσα νά ἐντοπίσω κάποιο παράλληλο. Τό ὄνομα πρέπει νά εἶναι ὄστόσο ἔλληνικό, ἄν λάβει κανεῖς ὄπόψη του τῆ ρίζα σωρ- πού ὄπόκειται σέ αὐτό καί τήν ὄποια συναντοῦμε π.χ. στά μαρτυρημένα ὀνόματα Σωρίστρατος καί Σῶρος.²²

2. Μία νέα ἐπιγραφική μαρτυρία γιά τόν Ἀρχιερέα τοῦ Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων Τ. Κλαῦδιο Πειερίωνα

Μία ἀπό τίς σημαντικότερες οἰκογένειες πού ἔζησαν κατά τήν αὐτοκρατορική ἐποχή στή Βέροια ὄπηξε ἀναμφίβολα ἐκεῖνη τῶν Τ. Κλαυδίων Πειεριώνων. Τά μέλη της καί ἡ δράση τους μᾶς εἶναι γνωστά ἀπό μία σειρά (κυρίως τιμητικῶν) ἐπιγραφῶν πού στό σύνολό τους παραμένουν ἄχρονολόγητες.²³ Ἐξαιρεση ἀποτελεῖ ἕνα ἀνάθημα τοῦ 105-6 μ.Χ. ἀπό τό γειτονικό Ἀρσένι τῆς Σκῦδρας κάποιων Κλαυδίων Ζήνωνος καί Δαρδάνου ἀπελευθέρων τοῦ Κλαυδίου Πειερίωνος.²⁴ Στήν ἐπιγραφή αὐτή δέν ἀναφέρονται στοιχεῖα ἀπό τά ὄποια νά προκύπτει σαφῶς ἡ σχέση τοῦ τιμῶμενου Κλαυδίου Πειερίωνα μέ τά γνωστά ἀπό ἄλλες ἐπιγραφές ὀμώνυμα μέλη τῆς οἰκογένειας καί εἰδικότερα α) μέ τόν Κλαῦδιο Πειερίωνα τόν γιό τῆς Ἀμίας, τῆς θυγατέρας κάποιου Πειερίωνα,²⁵ ἡ ὄποια φρόντισε μαζί μέ τά παιδιά της γιά

20. Ποιά ἀνάγκη ὄδηγησε τόν συντάκτη τοῦ κειμένου νά τονίσει μέ ἔμφαση ὄτι ὄ νεκρός τάφηκε μακριά ἀπό τήν γενέτειρά του (ἀλλοτρίας ἔλαχον χώρας καί οἰκ αὐτὸς ἔμαντοῦ...) δέν μοῦ εἶναι σαφές.

21. Γιά τό ὄνομα Φίλιππος βλ. π.χ. Δ. Κανατσούλη, *Μακεδονική Προσωπογραφία*, Θεσσαλονίκη 1955, 158 κεξ.· γιά τό ὄνομα Ἀντιγόνη (συνηθέστερα Ἀντιγόνα) μεταξὺ γυναικῶν στή Μακεδονία, βλ. π.χ. Α. Tataki, *Ancient Beroea. Prosopography and Society*, Ἀθήνα 1988 (*Μελετήματα* 8), ἄρ. 186-9.

22. Βλ. P. M. Fraser - E. Matthews, *LGPNI*, 420 καί W. Page - G. Benseker, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Brunswick 1911³, 93 ἀντίστοιχα.

23. Γιά τίς σχετικές μέ τήν οἰκογένεια ἐπιγραφές βλ. Α. Tataki (σημ. 21), ἄρ. 724, 725, 726 καί 692.

24. Βλ. *SEG* 17, 1960, 317 (= Ph. Petsas, «Ἀρτεμις Ἀγροτέρα, Γαζωρεῖτις καί Βλουρεῖτις», *BCH* 81, 1957, 389), στ. 5-14.

25. Βλ. Μ. Δήμιτσας, *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καί ἐν μνημείοις σωζομένοις*, Ἀθήνα 1896, 62 (Ἀρ. Κατ. Μ. Βέροιας 95). Δυστυχῶς ἡ ἐνδιαφέρουσα αὐτή ἐπιγραφή ἀπό τήν ὄποια θά μπορούσαν ἴσως νά συναχθοῦν βάσιμες προσωπογραφικές συσχετίσεις δέν σώζεται παρά μόνο κατά τό ἡμισὺ της βλ. J. R. M. Cormack, «Progress Report on the Greek Inscriptions of the Trite Meris for IG X», *Ἀρχαία Μακε-*

τήν ύδροδότηση τῆς πόλης ἀπό τὰ δικά της κτήματα (ἐκ τῶν ἰδίων) καί παράλληλα κατασκεύασε ὑδραγωγεῖο καί δεξαμενὴ²⁶ ἢ β) τόν Τι(βέριο) Κλαύδιο Πειερίωνα, γιό τοῦ Τιβερίου Κλαύδιου Πειερίωνα, ἀρχιερέα διὰ βίου τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας στό ἐπαρχιακό κοινό τῆς Μακεδονίας.²⁷ Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁμωνύμων μελῶν τῆς οἰκογένειας πού ὀνομάζονταν Τ. Κλαύδιος Πειερίων παραμένει ἄγνωστος.²⁸ Ἡ ἔλλειψη ὁποιουδήποτε διαφοροποιητικοῦ χαρακτηρισμοῦ, ὅπως λ.χ. Πειερίων ὁ νεώτερος, σέ κάποια ἀπό τίς ἐπιγραφές στίς ὁποῖες μαρτυρεῖται τὸ ὄνομα δείχνει, ὥστόσο, ὅτι πρέπει νά ἦταν μᾶλλον δύο καί ὅτι στήν ἐπιγραφή τοῦ Ἀρσενίου θά μπορούσε νά ἀναφέρεται ὁ ἀρχιερεὺς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκλογή του στό ἀξίωμα.

Ὅπως καί νά ἔχει τὸ πρᾶγμα, στίς ἐπιγραφές πού σχετίζονται μέ τὴ δράση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ὡς ἀρχιερέα τοῦ μακεδονικοῦ Κοινοῦ θά πρέπει νά προστεθεῖ ἓνα ἐπιγραφικὸ ἀπότμημα πού φυλάσσεται στό Μουσεῖο τῆς πόλης.²⁹ Τὸ κείμενο πού φέρει ἔχει ὡς ἑξῆς (βλ. εἰκ. ἀρ. 2):

δονία I 1970, 198, εἰκ. 58 μέ σημαντικὲς ὥστόσο διαφορὲς ὡς πρὸς τὴ διάταξη τῶν στίχων πού δίνει ὁ Δήμιτσας. Μία προσεκτικὴ ἐπιμελέσεισ τῆς εἶναι ἀπαραίτητη. Ὁ στίχος 3 θά πρέπει προφανῶς νά ἀναγνωσθεῖ μετὰ τῶν τέκνων Κλαυδίῳν ...], Πειερίωνος, Ἀμύντου. Ἡ Α. Tataki (σημ. 21), ἀρ. 692 θεωρεῖ ὅτι τὸ ὄνομα γένους τῆς Ἀμίας ἦταν Κλαυδία, συμπέρασμα ὄχι ὑποχρεωτικό, βλ. ἤδη Δ. Κανατσούλη (σημ. 21), ἀρ. 100. Ἡ Ἀμία θά μπορούσε νά ἦταν θυγατέρα κάποιου Πειερίωνα καί γυναίκα τοῦ Τι. Κλαυδίου Πειερίωνα I ἀπὸ τὸν ὁποῖο θά πῆραν, ὡς συνήθως, τὸ ὄνομά τους τὰ παιδιά τους. Στὴν περίπτωση αὐτὴ θά ἐπρόκειτο γιὰ τὴν μητέρα τοῦ διὰ βίου ἀρχιερέα Τ. Κλαυδίου Πειερίωνα.

26. Τὸ ἀναφερόμενο στὴν ἐπιγραφή τῆς προηγούμενης σημείωσης κτίσμα πού ὀρίζεται ὡς ἐκτοχεῖον θά πρέπει νά γίνε κατανοητό, σύμφωνα μέ μιά παρατήρηση τοῦ καθ. P. Charpeaux βλ. Α. Β. Ραπαγιοῦ, *La langue des Inscriptions grecques de Macédoine (IVe a.C. - VIIe p.C.)*, ἀδημοσίευτη Διδ. Διατριβὴ Nancy 1990, 340 σημ. 1, ὡς ἐκδοχεῖον, δηλ. πιθανόν ὡς δεξαμενὴ. Γιὰ μιά ἀνάλογη εὐεργεσία ἀπὸ τὴν Πριήνη βλ. I. Priene, 208 ὅπου μιά στεφανηφόρος ...ἀνέθηκεν παρ' ἑαυτῆς τῆ ἑγδόχιον τοῦ [Ἰ]δατ[ος] καί τὰ ἐν τῇ πόλει ὑδραγωγία· βλ. ἀκόμη τὴν ἐπιγραφή TAM iii 1, 590 ἀπὸ τὴν Τερμησό, ὅπου ὁ λόγος (στ. 11) γιὰ τὴν ...ἐπάνω ὁδὸν τὴν ἐπὶ τὰ ὑδροδοχεῖα.

27. Βλ. SEG 27, 1977, 262 (= Ἰ. Τουράτσογλου, «Ἀπὸ τὴν πολιτεία καί τὴν κοινωνία τῆς ἀρχαίας Βέροιας», *Ἀρχαία Μακεδονία* II, 1977, 482) πρβλ. BCH 79, 1955, 274.

28. Ἡ Α. Tataki (σημ. 21), ἀρ. 726 δέχεται τὴν ὑπαρξὴ τριῶν προσώπων, ἐνῶ ὁ Τουράτσογλου (προηγ. σημ.), 482, σημ. 3 δύο ταυτίζοντας τὸν Τι. Κλαύδιο Πειερίωνα τῆς ἐπιγραφῆς Δήμιτσας, 62 μέ ἐκεῖνο τῶν ἐπιγραφῶν τῆς προηγούμενης σημείωσης καί πιθανόν τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸ Ἀρσένι.

29. Ἡ ἐπιγραφή φέρει Ἀρ. Καταλόγου Μουσείου Βέροιας 144 (καί ὄχι 95, ὅπως ἀναφέρει ἡ Α. Tataki [σημ. 21], ἀρ. 725). Βρέθηκε στό χώρο τοῦ οἰκοπέδου στό ὁποῖο βρῖσκεται τὸ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο καί ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο συγκολλημένα μεταξὺ τους τεμάχια. Οἱ διαστάσεις τῆς ἔχουν ὡς ἑξῆς: ὕψος 1,20 μ. πλάτος 0,29-0,33 μ., πᾶχος 0,11-0,13 μ.· τὰ διάστιχα εἶναι 0,025 μ. καί τὸ ὕψος τῶν γραμμῶν 0,050 μ. Τὴν

*Τὸν διὰ βίου Ἀρχιερέα τῶν
Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτην
[τοῦ κοινου]ῦ Μαχεδόνων Τι(βέριον) Κλαύδιον*

Τό σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς παρουσιάζει ἐντυπωσιακή ὁμοιότητα μέ τό σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ἑνός ἀνδριάντα τόν ὁποῖο ἀνήγειρε πρός τιμῆν του ἡ Βερεϊκή φυλή τῆς πόλης. Τό κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς σύμφωνα μέ τόν ἐκδότη της εἶναι τό παρακάτω:³⁰

4 *Τὸν διὰ βίου Ἀρχιερέα τῶν
Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτην
τοῦ κοινου Μακεδόνων Τι(βέριον) Κλαύδιον
Πειριώνα Τι(βερίου) Κλαυδίου Πειριώνως
υἱὸν καὶ δις γυμνασίαρχον, δόγματι συνέδρων
Μακεδονίας καὶ πρῶτον τῆς ἐπαρχείας
φυλῆ Βερεϊκή· δι' ἐπιμελητοῦ Γ(αῖου) Μαρίου Δομιτίου
καὶ γραμματέως Λ(οικίου) Νασιδιηνοῦ Οὐάλεντος.*

“Ὁμοια εἶναι ἐπίσης καί ἡ ἀρχιτεκτονική διαμόρφωση τῶν δύο μνημείων πού φέρουν πλαίσιο μέ κυμάτιο καί εἶναι γραμμένα σέ βεβαθυσμένο πεδίο.

Ἀποφασιστικότερα ἐπιχειρήματα πού συναινοῦν γιά τήν ἀπόδοση τῆς σχολιαζόμενης ἐδῶ ἐπιγραφῆς στόν γνωστό ἀρχιερέα Τι(βέριον) Κλαύδιο Πειριώνα εἶναι ἀσφαλῶς τά ὀνόματα (praenomen καί nomen gentis) τοῦ τιμωμένου, κυρίως ὁμοιωτό ἀξίωμα του. Τό τελευταῖο ἐπιχείρημα ἐνισχύεται σημαντικά, ἂν δεχθεῖ κανεῖς ὅτι τό ἀξίωμα τοῦ *διὰ βίου Ἀρχιερέα* τοῦ μακεδονικοῦ Κοινοῦ ἀναλαμβάνεται ἐξαιρετικά σπάνια, ἀποψη πού συναρτᾶται μέ τόν τρόπο πού πρέπει νά κατανοήσουμε τήν ἔκφραση *διὰ βίου*. Γιά τοῦς

ταῦτησιν τοῦ ἀναφερόμενου στήν ἐπιγραφή προσώπου μέ τόν *διὰ βίου* ἀρχιερέα τοῦ Κοινοῦ εἶχε πιθανολογήσει ὁ Δ. Κανατσούλης (σημ. 21), ἀρ. 708 καί 709 πρβλ. Tatakī, δ.π., χωρίς ὁμοιωτό ἐπιχειρηματολογία. Τήν φιλῆ Β. Ἀλαμανή-Σουρῆ εὐχαριστῶ γιά τήν ἄδεια δημοσίευσης τῆς ἐπιγραφῆς καί τήν φωτογραφία τῆς πέτρας.

30. Βλ. Ἰ. Τουράτσογλου (σημ. 27), 482. Τή στίξιν καί ἐρμηνεία πού δίνει ὁ τελευταῖος στόν στίχο 5 τῆς παραπάνω ἐπιγραφῆς ἀμφισβητοῦν τελευταῖα οἱ Ph. Gauthier - M. B. Hatzopoulos, *La loi gymnasiarchique de Beroea*, Athènes 1993 (*Μελετήματα* 16), 147-8, κατά τή γνώμη μου χωρίς πειστικά ἐπιχειρήματα βλ. P. M. Nigdelis, «Oberpriester und Gymnasiarchen im Provinziallandtag Makedoniens: eine neue Ehreninschrift aus Beroia», *Klio* 77 (1995) (ὑπό δημοσίευση). Ἐάν ἐξαίρεσει κανεῖς τίς ἀσυνέπειες τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Βερεϊκῆς φυλῆς ὡς πρός τήν ἀπόδοση ὀρισμένων γραμμάτων, ὅπως π.χ. τοῦ Α καί τοῦ Ο, κατά τά λοιπά τό σχῆμα τῶν γραμμάτων τῶν δύο κειμένων εἶναι τό ἴδιο. Ἀξιοπρόσεκτη ἀπό παλαιογραφική ἀποψη εἶναι ἐπίσης ἡ ὁμοιομορφία ἀπόδοσης τοῦ ὀνόματος τοῦ τιμωμένου μέ τό Ν ἐγγεγραμμένο στό Ο. Γιά τίς φυλές τῆς Βέροιας βλ. Ἰ. Τουράτσογλου (σημ. 27), 483 κξξ. καί N. F. Jones, *Public Organization in Ancient Greece. A Documentary Study*, Philadelphia 1987, 268 κξξ.

παλαιότερους ξρευνητές ή έκφραση αὐτή σημαίνει ἀπλῶς ἓνα τιμητικό τίτλο πού φέρουν οἱ διατελέσαντες ἀρχιερεῖς τοῦ Κοινοῦ.³¹ Πρόσφατα ὁμοῦς ὁ Β. Puech μελετώντας τά δεδομένα τοῦ Κοινοῦ τῆς Ἀχαΐας ὑποστήριξε τήν ἀποψη ὅτι αὐτή ἔχει οὐσιαστικό περιεχόμενο, δηλ. ὅτι δηλώνει ἰσόβια κατοχή τοῦ ἀξιώματος, πράγμα πού δέν ἀποκλείει, ὡστόσο, τή γιά διαφόρους λόγους (π.χ. ὑγείας, ἡλικίας κ.ο.κ.) προσωρινή ἀσκησή του ἀπό ἄλλους πολίτες, ὅπως συμβαίνει λ.χ. στήν Ἀθήνα.³² Σέ ὁμοῦς ἀφορᾶ τή Μακεδονία ὁ ἴδιος ὁδηγεῖται στό συμπέρασμα αὐτό ἀπό τή φράση ...καί διαδόμασιν παρ' ὄλον τόν τῆς ἀρχαιαιρωσύνης χρόνον πανδήμοις κατὰ πᾶσαν σύνοδον ὑποδεξάμενον τήν ἐπαρχείαν (δηλ. τοῦς ἀντιπροσώπους τοῦ Κοινοῦ)... τοῦ cursus honoꝛum τοῦ ἄλλου γνωστοῦ δια βίου ἀρχιερέα τοῦ Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων, τοῦ ἐπίσης Βεροιαίου Κ. Ποπίλλιου Πύθωνα, πού δείχνει ὅτι ὁ Πύθων παρέμεινε στό ἀξίωμα γιά περισσότερα τοῦ ἑνός ἔτη.³³ Κατά τόν Puech μάλιστα θά πρέπει νά δεχθοῦμε ὅτι ὁ γνωστός ἀπό τήν ἐπιγραφή τῆς Βερεϊκῆς φυλῆς Τι(βέριος) Κλαύδιος Πειερίων διαδέχθηκε στό ἀξίωμα τόν Ποπίλλιο Πύθωνα τήν ἐποχή τοῦ Τραϊανοῦ.³⁴

Ἄν οἱ παραπάνω παρατηρήσεις εἶναι ὀρθές, τότε τό νέο ἀπότμημα θά πρέπει νά προέρχεται ἀπό ἓνα ἀκόμη βᾶθρο τιμητικοῦ ἀνδριάντα πού ἔστισε πρὸς τιμή τοῦ Τι(βέριου) Κλαυδίου Πειερίωνα μία ἄγνωστή μας φυλή τῆς Βέροιας γιά τόν ἴδιο μέ τήν Βερεϊκή φυλή λόγο. Ἡ συνήθεια αὐτή εἶναι γνωστή ἀπό τήν ἴδια τή Βέροια, ἀπό ὅπου ὡς τώρα γνωρίζαμε δύο τιμητικές ἐπιγραφές ἀπό ἰσάριθμες προφανῶς φυλές τῆς πόλης πρὸς τιμή τοῦ Κ(όιντου) Ποπίλλιου Πύθωνα, στόν ὅποιο ἀναφερθήκαμε παραπάνω.³⁵ Ἀπό θεσμική ἀποψη ἄλλωστε προϋποθέτει μία ἐπίσημη διαδικασία σύμφωνα μέ τήν ὅποια οἱ ἐπιμέρους φυλές μίας πόλης ὑλοποιοῦν τήν ἀπόφαση τῶν κύ-

31. Βλ. J. A. O Larsen, «Roman Greece» στό συλλογικό ἔργο Τ. Frank, *An Economic Survey of Ancient Rome* IV, Baltimore 1938, 447, Δ. Κανατσούλης, «Τό Κοινόν τῶν Μακεδόνων», *Μακεδονικά* 3, 1956, 54.

32. Β. Puech, «Grands - prêtres et Helladarchques», *REA* 85, 1983, 21-2 μέ τή σχετική βιβλιογραφία.

33. *SEG* 17, 1960, 315 (τιμητική ἐπιγραφή τῆς Πευκαστηκῆς φυλῆς) στ. 19-21, πρβλ. J. Deininger, *Die Provinziallandtage der römischen Kaiserzeit*, München 1965, 95. Κατά τή γνώμη μου ἀνάμεσα στίς φράσεις ἐν τῷ τῆς ἀρχαιαιρωσύνης χρόνω (στ. 8-9) καί παρ' ὄλον τόν τῆς ἀρχαιαιρωσύνης χρόνον τοῦ προαναφερθέντος χωρίου δέν πρέπει νά ὑφίσταται καμία σημασιολογική διαφορά.

34. Β. Puech (σημ. 32), 22 σημ. 28.

35. Ἐκτός ἀπό τήν προαναφερθεῖσα στή σημ. 33 ἐπιγραφή πού ἀναθέτει ἡ Πευκαστηκή φυλή βλ. ἀκόμη L. Robert, *Hellenica*, *RPh* 39, 1939, 132, ὅπου δημοσιεύεται ἀπόσπασμα ἐπιγραφῆς μέ τό ἴδιο κείμενο πού προέρχεται προφανῶς ἀπό τό βᾶθρο ἀνδριάντα τόν ὅποιο ἀνήγειρε μία ἄλλη (ἄγνωστη) φυλή τῆς πόλης πρὸς τιμήν τοῦ ἐπιφανοῦς πολίτη.

ριων ὀργάνων της γιά ἀπόδοση ἐξαιρετικῶν τιμῶν σέ ἐπιφανεῖς πολῖτες. Ἡ σχετική διαδικασία πιστοποιεῖται ἀπό ἐπιγραφές διαφόρων πόλεων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἰδιαίτερα δέ ἀπό τήν φράση *καί ζῶντα πολλάκις ἡ Σεβαστοπολεϊτῶν πόλις καί τελευτήσαντα ἐτείμησεν τῆι τῶν ἀνδριάντων κατὰ φυλῆν ἀναθέσει* ἐνός ἀπό τοὺς ἐπιθανάτιους ἀνδριάντες πού ἀνήγειραν οἱ κάτοικοι τῆς Σεβαστόπολης τοῦ Πόντου τήν ἐποχή τοῦ Ἀδριανοῦ πρὸς τιμὴ τοῦ συμπολίτη τους Μ. Ἀντώνιου Ρούφου.³⁶ Γιά τοὺς παραπάνω λόγους εἶναι πολὺ πιθανό ὅτι καί τὰ μέλη τῆς νέας, ἀγνωστής μας, φυλῆς τῆς Βέροιας θά πρέπει νά τίμησαν τόν ἀρχιερέα Τι(βέριο) Κλαύδιο Πειερίωνα ἀναγράφοντας στήν ἐπιγραφή τὸ ἴδιο κείμενο πού σώζεται στό βάθρο τοῦ ἀνδριάντα πού ἀνήγειρε ἡ Βερεϊκὴ φυλὴ, φυσικά μέ τίς ἀπαραίτητες προσαρμογές ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα τῆς φυλῆς καί τῶν ἀξιωματούχων της.

Μέ βάση τὰ παραπάνω τὸ κείμενο τῆς νέας ἐπιγραφῆς θά πρέπει νά συμπληρωθεῖ ὡς ἀκολούθως:

*Τὸν διὰ βίου Ἀρχιερέα τῶν
Σεβαστῶν καὶ ἀγυονθέτην
[τοῦ κοινο]ῦ Μαχ[εδόν]ων Τι(βέριον) Κλαύδιον
4 [Πειερίωνα Τι(βερίου) Κλαυδίου Πειερίωνος
υἱὸν καὶ δῖς γυμνασίαρχον, δόγματι συνέδρων
Μακεδονίας καὶ πρῶτον τῆς ἐπαρχείας
φυλῆ .....]*

3. Ἕνα ἀποσπασματικὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴν Εὐρωπὸ

Ἀντίθετα πρὸς τὴν πόλη τῆς Βέροιας καὶ γενικά τὴν περιοχή τῆς Βοτταϊαίας οἱ ἐπιγραφές τῆς περιοχῆς τῆς Ἀμφαξιτίδος εἶναι ἐξαιρετικά λίγες καὶ στήν πλειονότητά τους ἐπιτάφιες. Μέ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ εὕρεση νέων ἐπιγραφῶν ἀποτελεῖ τὴ μόνη ἐλπίδα νά ἐμπλουτισθοῦν οἱ οὕτως ἢ ἄλλως πενιχρότατες γνώσεις μας γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν πόλεων της. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ συμβάλλει ἓνα μικρὸ ἐπιγραφικὸ ἀπότμημα πού βρέθηκε μαζί μέ ἄλλες ἀρχαιοῦτες στήν ἀκρόπολη τῆς πόλης τῆς Εὐρωποῦ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1992 σέ ἓνα σωρὸ ὑλικῶν κατεδάφισης.³⁷ Τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει ὡς

36. Βλ. Τ. Β. Mitford, «Inscriptiones Ponticae Sebastopolis», *ZPE* 87, 1991, 202 ἀρ. 12 στ. 26 κέξ. Γιά ἄλλες σχετικὲς ἐπιγραφές βλ. W. Ameling, *I. Prusias ad Hypium* (IK, 27), σ. 80, ὅπου ἀναφέρονται παράλληλα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, τὴ Νύσα, τὴν Κόρινθο καὶ τὴν Τήνο.

37. Ἡ ἐπιγραφή φυλάσσεται σήμερα στό Μουσεῖο Κυλικίς μέ ἀριθμὸ εὐρετηρίου 1985. Οἱ διαστάσεις εἶναι οἱ ἑξῆς: σωζόμενο ὕψος 0,15 μ., μέγιστο σωζόμενο πλάτος 0,17 μ., πάχος 0,09 μ.· τὰ διάστιχα εἶναι 0,010 μ. καὶ τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων 0,017 μ. Εὐχαριστῶ τὴν Ἐφορὸ τῆς ἸΣΤ Ἐφορίας Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτή-

ἔξης (βλ. εἰκ. ἀρ. 3):

ιος προνο
 [κ:]αί τό παράτειμον
 ν ἐπέδουκεν
 4   αι ΣΤΡΑΤΙ
               ἀρεσ
               π

Συμπλέγματα: Ε ΤΕ

Τό σχῆμα τῶν γραμμάτων καί ιδιαίτερα τοῦ Δ, τοῦ Ε, τοῦ Σ καί τοῦ Ω καί ἀκόμη ἡ περιορισμένη χρησιμοποίηση συμπλεγμάτων καθιστοῦν πιθανότερη τή χρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς στά τέλη τοῦ 1. ἤ στόν 2. παρά στόν 3. αἰ. μ.Χ.³⁸

Σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τό εἶδος τῆς ἐπιγραφῆς ἡ καλή ποιότητα τοῦ λεπτόκοκκου μαρμάρου, ἡ φροντισμένη γραφή, κυρίως ὁμως τό λεξιλόγιό της δείχνουν ὅτι ἔχουμε νά κάνουμε μέ τό ἀπότμημα ἑνός ψηφίσματος καί εἰδικότερα μέ τό τμήμα τοῦ σκεπτικοῦ του, ὅπου ἐκτίθενται οἱ λόγοι γιά τοῦς ὁποίους τιμᾶται ἕνας ἐπιφανῆς πολίτης τῆς Εὐρωποῦ. Σέ αὐτό κατά τήν πάγια συνήθεια τῶν ἑλληνικῶν ψηφισμάτων παρατίθενται οἱ ὑπηρεσίες πού προσέφερε ὁ τιμώμενος στήν πατρίδα του. Μία ἀπό αὐτές συνάγεται μέ ἀσφάλεια, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη τό περιεχόμενο τοῦ ὄρου *παράτειμον* πού παραδίδεται στό δεύτερο στίχο.³⁹ Ἐπιγραφικά παράλληλα ἀπό πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας πού χρονολογοῦνται στήν αὐτοκρατορική ἐποχή δέν ἀφήνουν καμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ τι-

---

των κ. Δρ. Ἰ. Βοκοτοπούλου (†) καί τή φίλη ἀρχαιολόγο Θ. Σαββοπούλου πού μοῦ παραχώρησαν τό δικαίωμα δημοσίευσης τῆς ἐπιγραφῆς.

38. Στίς ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας τά συμπλέγματα ἀρχίζουν νά χρησιμοποιοῦνται στίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ. (βλ. ἐνδεικτικά *IG X 2 1*, 68-9, τέλη 1. αἰ. ἀπό τή Θεσσαλονίκη· D. Samsaris, «La vallée du Bas - Strymon à l'époque imperiale», *Δωδώνη* 18, 1989, 215 ἀρ. 1 τοῦ 99 μ.Χ. ἀπό τή Βισαλτία [ἡ ἐπιγραφή D. Samsaris, δ.π. 237 ἀρ. 39 θά πρέπει νά χρονολογηθεῖ ὄχι τό 39, ἀλλά τό 155 μ.Χ.]· Δήμιτσας [σημ. 20], 258 τοῦ 95/6 μ.Χ. ἀπό τά Στύβερρα), ἡ χρήση τους ὁμως γενικεύεται τόν 2. καί κυρίως τόν 3. αἰ. μ.Χ. Γιά τό σχῆμα τῶν (ἐλάχιστων) ἐπιγραφῶν τῆς Εὐρωποῦ βλ. Θ. Σαββοπούλου, *Εὐρωπός, Εὐρωπός* 1988, πρβλ. *SEG* 38, 608 κέξ. καί *Bull. épigr.* 1989, 444.

39. Τή σημασία τοῦ ὄρου εἶχε διευκρινίσει ἤδη ὁ A. Wilhelm, «Zu griechischen Inschriften», *Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen*, Wien 1897, 75 μέ ἀφορμή τήν ἐπιγραφή ἀπό τή Στρατονίκεια πού ἀναφέρεται στήν ἐπόμενη σημείωση. Στό λεξιλόγιο τοῦ σκεπτικοῦ ἑνός ψηφίσματος προσιδιάζει ἐπίσης καί ἡ ἀποσπασματικά σαζόμενη λέξη τοῦ πρώτου στίχου τοῦ ἀποτμήματος πού προφανῶς εἶναι τύπος τοῦ ρήματος *προνοεῖν*. Ἡ τελευταία λέξη του θά πρέπει νά εἶναι τύπος τοῦ ρήματος *ἀρέσκειν* ἢ τοῦ οὐσιαστικοῦ *ἀρέσκεια*.

μώμενος πρέπει νά κατέβαλε ένα χρηματικό ποσό ως διαφορά (στούς εμπόρους ή στούς συμπολίτες του), προκειμένου ή πώληση σιταριού ή λαδιού νά γίνει σέ τιμή χαμηλότερη από εκείνη τῆς ἀγορᾶς. Ἔτσι λ.χ. κάποιο ζεύγος ἱερέων τοῦ Διός Παναμαρέως καυχᾶται, ἐπειδή κατά τή διάρκεια τῆς θητείας του προσέφερε (*προροισήνεγκαν*) στούς συμπολίτες τους Στρατονικεῖς ἐκτός τῶν ἄλλων ...ἐν [δυσ]φόρῳ καιρῷ παράτειμα καί σείτο[υ] καί ἐλαίου ... μεγάλα.⁴⁰ Ἴδια ὑπῆρξε ἡ δράση δύο ἐπιφανῶν κατοίκων τῆς Ἐφέσου, ἐνός τοῦ ὁποίου δέν μᾶς ἔχει σωθεῖ τό ὄνομα καί ἐνός συμπολίτη τοῦ Ἀσιάρχη, τοῦ Μ. Αὐρήλιου γιοῦ τοῦ Μ. Αὐρήλιου Ἀρτεμιδώρου Μετροδωριανού: ἡ πόλη τιμᾶ τόν πρῶτο ὡς *δόντα καί εἰς παράτειμα σείτου* καί τόν δεύτερο ὡς *δόντα ἐν τῷ καιρῷ τῆς στρατηγίας ἰς παράτειμον ἐλαίου δηνάρια πεντακισχίλια*.⁴¹ Στήν πραγματικότητα οἱ παραπάνω περιπτώσεις εἶναι ὀρισμένες μόνο ἀπό αὐτές πού συνιστοῦν τόν καλά μαρτυρημένο θεσμό τῆς διάθεσης σιταριού ή λαδιού σέ τιμή χαμηλότερη ἀπό ἐκείνη τῆς ἀγορᾶς χάρη στίς εὐεργεσίες πλούσιων πολιτῶν, οἱ ὅποιοι εἶτε ἐκάλυπταν ἐξ ἰδίων τή σχετική διαφορά εἶτε πωλοῦσαν οἱ ἴδιοι τά προϊόντα αὐτά σέ χαμηλότερη τιμή, ἐφόσον εἶχαν τή δυνατότητα. Μόνο πού τίς πιό πολλές φορές ὁ θεσμός δηλώνεται μέ ἕναν ἀπό τούς συνώνυμους ὄρους *παραπιπράσκειν* (παράπρασσις), *παραπωλεῖν*, *ἐπενωνίζεῖν* (ἐπενωνισμός)⁴² καί ὄχι μέ τόν ὄρο *παράτειμον*.

Ἡ περίπτωση τῆς Εὐρωποῦ δέν ἀποτελεῖ, ὡστόσο, τήν πρώτη περίπτωση παράπρασσις πού μᾶς εἶναι γνωστή ἀπό τή Μακεδονία. Χαρακτηριστική εἶναι λ.χ. ἡ δράση κάποιου γυμνασιαρχοῦ ἀπό τή Λητή, τοῦ Μάνιου Σαλάριου Σαβείνου, τόν ὁποῖο τιμᾶ ἡ γενέτειρά του τό 121/2 μ.Χ. ὡς *ἐν τε σειτενδείαις πλειστάκις παραπεπρακότα πολὺ τῆς οὐσης τιμῆς εὐωνότερον*⁴³ ἀνάλογα παραδείγματα μαρτυροῦνται ἀπό ἐπιγραφές τῆς αὐτοκρατορική ἐποχῆς πού προέρχονται ἀπό τή Βέροια, τήν Ἡράκλεια Λυγκησιίδα καί τά Στύβερρα (= Ἄνω Μακεδονία).⁴⁴

40. M. Cetin Sahin, *I. Stratonikeia* (IK 22, 1), 671.

41. R. Merkelbach κ.ἀ., *I. Ephesos* (IK 13 καί 17,1), 815 καί 3071 ἀντίστοιχα.

42. Βλ. π.χ. L. Robert, *Gnomon* 33, 1959, 665 καί J. Triantaphyllopoulos, «ΠΑΡΑΠΡΑΣΙΣ», *Acta on the 5th International Congress of Greek and Latin Epigraphy*, Cambridge 1967, 65-69 ὅπου μελετᾶται τό φαινόμενο ἀπό τή νομική του πλευρά καί προαναγγέλλεται μία διεξοδική μελέτη του ἡ ὁποία, ἐξ ὄσων γνωρίζω, δέν ἔχει ἀκόμη δημοσιευθεῖ.

43. Βλ. *SEG* 1, 1923, 276 (= *AE* 1921, 1 = M. N. Tod, «Macedonia. Inscriptions», *ABSA* 23, 1918-9, 73).

44. Βλ. *SEG* 17, 1960, 315 (πρβλ. L. Robert, *Hellenica*, *RPh* 39, 1939, 132) τοῦ 98 μ.Χ. μέ τήν ὁποία οἱ Βεροιαῖοι τιμοῦν τόν πλούσιο συμπολίτη τους Κ. Ποπίλλιο Πύθωνα ἀνάμεσα στά ἄλλα ὡς *ποιησάμενον παραπράσεις κί ἐπενωνίσαντα ἐν καιροῖς ἀνανκίους...* (στ. 17-18) καί Μ. Δήμιτσας (σημ. 20), 248 (= P. Perdrizet, *BCH* 21, 1897, 161 = N. Vuljić, *Spmenik* 77, 1934, 4 = S. Düll, *Die Götterkulte Nordmakedoniens in römischer*

Ἡ κατάσταση μέ τήν ὁποία μᾶς παραδίδεται ἡ ἐπιγραφή δέν μᾶς ἐπιτρέπει νά προσδιορίσουμε τίς λεπτομέρειες αὐτῆς τῆς εὐεργείας, ὅπως δηλ. ἂν τό *παράτειμον* ἀφοροῦσε τό σιτάρι πού ἀπαιτοῦνταν γιά τή διατροφή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλης ἢ τό λάδι πού χρειαζόταν γιά τό γυμνάσιό τῆς ἢ καί τά δύο μαζί (βλ. τήν προαναφερθεῖσα ἐπιγραφή τῆς Στρατονίκειας) ἢ ἀκόμη ἂν ἡ εὐεργεία συντελέσθηκε κατά τή θητεία τοῦ τιμώμενου σέ κάποιο ἀξίωμα. Πιθανό εἶναι πάντως, ἂν κρίνουμε ἀπό τά παράλληλα πού διαθέτουμε, ὅτι ἐκδηλώθηκε στό πλαίσιο κάποιας σιτοδείας ἢ κάποιας τεχνητῆς αὔξησης τῆς τιμῆς τῶν παραπάνω προϊόντων ἀπό καιροσκοπούς, φαινόμενα γνωστά ἀπό ἄλλες πόλεις τόσο τῆς Μακεδονίας ὅσο καί ἄλλων περιοχῶν τῆς ἑλληνόφωνης Ἀνατολῆς κατά τήν ἑλληνιστική καί αὐτοκρατορική ἐποχή, ἰδιαίτερα μάλιστα δταν πρόκειται γιά σιτάρι.⁴⁵ Ἄν στήν παροῦσα ἐπιγραφή τό ρῆμα *ἐπέδωκεν* πού ἀπαντᾷ στόν ἐπόμενο στίχο δέν χρησιμοποιεῖται μέ τήν τεχνική του σημασία, δηλ. δέν σημαίνει τή συμμετοχή τοῦ τιμώμενου σέ μιᾶ συλλογική ἐπίδοση, ἀλλά μέ τή συνήθη σέ τιμητικά ψηφίσματα σημασία τοῦ *χαρίζω*,⁴⁶ τότε θά πρέπει νά ἔχει ὡς ἀντικείμενό του τή λέξη *παράτειμον*.

Ἡ κατανόηση τῆς συνέχειας τοῦ κειμένου παρουσιάζει προβλήματα, ἐπειδή ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἀνάγνωση καί κατ' ἐπέκταση τή συμπλήρωση τῆς τελευταίας λέξης τοῦ τέταρτου στίχου, πού ὅμως δέν εἶναι βέβαιη. Τό σωζόμενο τμήμα τῆς κάθετης κεραιᾶς τοῦ τελευταίου τῆς γραμματος ἀφήνει ἀνοιχτό τό ἐνδεχόμενο νά πρόκειται γιά Ι ἢ γιά Η, χωρῖς, ὡστόσο, νά ἀποκλείεται καί τό Ε. Οἱ τρεῖς αὐτές ἐκδοχές ἀντιστοιχοῦν σέ ποικίλες δυνατότητες

---

scher Zeit, München 1977, ἀρ. 19) τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 2. αἰ. μ.Χ. ὅπου τιμᾶται στήν Ἡράκλεια Λυγκηστίδα κάποιος Παῦλος Καιλίδιος Φρόντων ἀνάμεσα στά ἄλλα ὡς *ἐπιδούς τῇ πόλει εἰς σίτου ἀγορασίαν, σείτον ἐν σπάνει παραπωλήσας* (στ. 2-3). Ὡς παράπρραση σίτου θά μποροῦσε νά γίνεῖ κατανοητή καί ἡ εὐεργεία κάποιου Πλήστιος πού κατά τόν 3. αἰ. π.Χ. διαθέτει σέ χαμηλότερη τιμή σιτάρι στήν τοπική ἀγορά τῆς Γαζώρου βλ. *SEG* 30, 1982, 1892 (= Chr. Veligianni, «Ein hellenistisches Ehrendekret aus Gazoros [Ostmakedonien]», *ZPE* 51, 1983, 105 κ.ε.ξ.) πρβλ. Ph. Gauthier, «Nouvelles récoltes et grain nouveau: à propos d'une inscription de Gazoros», *BCH* 111, 1987, 413 κ.ε.ξ. καί J. καί L. Robert, *Bull. épigr.* 1984, 259. Γιά παραπράσεις ἐλαίου στή Μακεδονία βλ. τόν ἐφηβικό κατάλογο ἀπό τά Στύβερα *SEG* 38, 1988, 679-80 (= F. Parazoglou, «Stèles éphébiques de Stuberra», *Chiron* 18, 1988, 238-40, ἀρ. 5 καί 6) τοῦ 74/5 μ.Χ. ὅπου λέγεται ὅτι ὁ γυμνασίαρχος Νεικόλαος Ἀπολλοδώρου, ἀλείψας ... καί παραπωλήσας τόν τῆς γυμνασιαρχίας ἐνιαυτόν ἐπτά ἄσσαριών τόν ξέστην πωλουμένου ὑπό τῶν ἄλλων ἄσσαριών δώδεκα ἀπέταξεν τοὺς ... ἐφήβους.

45. Γιά τά φαινόμενα αὐτά βλ. π.χ. J. H. M. Strubbe, «Stitionia under the Principate», *Epigraphica Anatolica* 13, 1989, 106-107.

46. Γιά τίς σημασίες τοῦ ρήματος βλ. A. Kuenzi, *ΕΠΙΔΟΣΙΣ*, Diss. Bern 1923, 60-65· γιά τήν σημασία τοῦ *χαρίζω* βλ. A. Kuenzi, δ.π., 61 κ.ε.ξ., L. Robert, *OMS I* (= *BCH* 60, 1936, 186) 197 καί τελευταία L. Migeotte, «Souscriptions athéniennes de la période classique», *Historia* 32, 1983, 129.

συμπλήρωσης τῆς λέξης καί συνακόλουθα σέ διαφορετικές ἐρμηνείες τοῦ χωρίου. Οἱ πιθανότερες ἀπό αὐτές εἶναι, κατά τή γνώμη μου, οἱ ἑξῆς δύο.

Ἐάν συμπληρώσει κανεῖς *στρατε[ύματα]* ἢ *στρατι[ῶται]* ἢ κάποια ἀπό τίς πλάγιες πτώσεις τῶν λέξεων αὐτῶν, τό χωρίο θά σήμαινε μάλλον ὅτι ὁ τιμώμενος ἐπιφορτίστηκε μέ τά ἔξοδα πού συνεπαγόταν ἡ διατροφή καί ἴσως οἱ ἄλλες διευκολύνσεις πού ἔπρεπε νά παράσχει ἡ πόλη του σέ διερχόμενες μονάδες τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ἐνάλογες ὑπηρεσίες πού προσφέρουν ἐπιφανεῖς πολῖτες στίς γενετείρες τους εἶναι καλά γνωστές τόσο ἀπό ἄλλες πόλεις τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς αὐτοκρατορίας⁴⁷ ὅσο καί ἀπό τήν ἴδια τή Μακεδονία, ὅπως προκύπτει λ.χ. ἀπό τή συνέχεια τοῦ προαναφερθέντος ψηφίσματος τῆς Λητῆς οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας τιμοῦν τόν γυμνασίαρχο Μ. Σαλάριο Σαβεῖνο ὡς *καί ταῖς τοῦ κυρίου καίσαρος τῶν στρατευμάτων διοδεῖαι παρασχόντα εἰς τὰς ἀνώνυμους σείτου*.⁴⁸ Στήν περίπτωση αὐτή μάλιστα οἱ εὐεργεσίες τοῦ τιμώμενου θά παρετίθεντο στό ψήφισμα μέ τήν ἴδια, ὅπως καί στό ψήφισμα τοῦ Σαλάριου σειρά, προφανῶς λόγω τῆς νοηματικῆς τους συνάφειας.

Ἐάν ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἂν δεχθεῖ κανεῖς τή συμπλήρωση *στρατη[γός]* ἢ *στρατη[γῆσας]* ἢ κάποια ἀπό τίς πλάγιες πτώσεις τῶν λέξεων, τό χωρίο θά σήμαινε ἴσως ὅτι στό σκεπτικό τοῦ ψηφίσματος ἀκολουθοῦσε μία ἄλλη εὐεργεσία πού ὁ τιμώμενος ἔκαμε κατά τή θητεία του ὡς στρατηγός τῆς πόλης. Ἐάν εἶναι ἔτσι, τότε βρισκόμαστε μπροστά στήν πρώτη μαρτυρία πού πιστοποιεῖ τήν ὑπαρξη τοῦ ἀξιώματος στήν πόλη τῆς Εὐρωπῆς γιά τούς θεσμούς τῆς ὁποίας δέν γνωρίζουμε σχεδόν τίποτε.⁴⁹ Ἐάν ὅσο γνωρίζω καί ἀντίθετα ἀπό ὅ,τι συμβαίνει τήν ἐποχή αὐτή σέ ἄλλες ἑλληνικές πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου οἱ στρατηγοὶ ἀποτελοῦν τό σημαντικότερο ἢ ἕνα ἀπό τά σημαντικότερα σώματα ἀρχόντων,⁵⁰ τό ἀξίωμα δέν μαρτυρεῖται στίς πόλεις τῆς ἐπαρχίας τῆς Μακεδονίας,⁵¹ διαπίστωση ἡ ὁποία ἐν μέρει τουλάχιστον θά πρέπει νά

47. Βλ. σχετικὰ Μ. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, Cambridge 1957², 357 κεξ. καί τελευταῖα Η. Halfmann, *Itinera Principum*, Stuttgart 1986, 79 κεξ. Τό ἐπίθετο *ἱερός*, πού θά ἀνέμενε κανεῖς, ἂν καί χρησιμοποιεῖται συχνά γιά τά ρωμαϊκά στρατεύματα, ἐντούτοις δέν εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητο βλ. π.χ. *IGR III*, 173 ...*ἀποδεξάμενον τε στρατεύματα τὰ παραχειμάσαντα ἐν τῇ πόλει καί προπέμψαντα τὰ παροδεύοντα ἐπὶ τὸν πρὸς Πάρθους πόλεμον*.

48. Βλ. *SEG I*, 1923, 276 στ. 6 κεξ.

49. Γιά τίς (ἐπιγραφικές κυρίως) μαρτυρίες πού διαθέτουμε σχετικὰ μέ τήν Εὐρωπὴ βλ. F. Parazoglou (σημ. 6), 180-1 καί τελευταῖα *BCH* 118, 1994, 215 γιά μία νέα ἐπιγραφική μαρτυρία.

50. Βλ. λ.χ. D. Magie, *Roman Role in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ*, Princeton - N. Jersey 1950, τόμος I 643-4 καί τόμος II 1509 σημ. 37 γιά τό σῶμα τῶν στρατηγῶν στή Μ. Ἀσία.

51. Γιά τά ἀξιώματα τῶν πόλεων τῆς ἐπαρχίας βλ. Δ. Κανατσούλη, «Ἡ Μακεδο-

άποδοθεί στην άποσπασματικότητα του επιγραφικού ύλικού μας. Μέ δεδομένο ότι άλλες μακεδονικές πόλεις, όπως λ.χ. οι Φίλιπποι και η Κασσάνδρεια, στην περίοδο της βασιλείας, διέθεταν σώμα στρατηγών,⁵² δεν θα ήταν υπερβολικό στην περίπτωση αυτή να ισχυρισθούμε ότι τοῦτο θα συνέβαινε και με την Εὐρωπό και ότι τὸ ἀξίωμα θα διατηρήθηκε και στην αυτοκρατορική ἐποχή.

Τὸ ἐνδεχόμενο ἡ λέξη *στρατηγός* ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλη θεωρητικά πιθανή συμπλήρωση να ἀποδίδει κάποιο ρωμαϊκό ἀξίωμα⁵³ πού κατέλαβε ὁ τιμώμενος ἢ να ἀναφέρεται σέ κάποιο Ρωμαῖο ἀξιωματοῦχο θα πρέπει μᾶλλον να ἀποκλεισθεῖ, ἰδιαίτερα ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ θέση τοῦ σκεπτικοῦ τοῦ ψηφίσματος σὸ ὁποῖο ἐμφανίζεται ἡ λέξη.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Π. Νίγδελης

νική πόλις ἀπὸ τῆς ἐμφανισέως τῆς μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου», *Μακεδονικά* 5, 1961-1963, 15-101.

52. Βλ. R. Herzog - G. Klaffenbach, «Asylieurkunden aus Kos», *Abh. Berl. Akad.* 1952, 1, 17 ἀρ. 6, στ. 53 κέξ. (ὅπως δ' ἂν ἀσφαλῶς ἀποσταλῶσιν εἰς τὴν Νέαν πόλιν τοὺς στρατηγοὺς συμπέγκαι αὐτοῖς τοὺς ξένους τοὺς παρὰ τῆι πόλει μισθοφοροῦντας) καὶ στ. 2 (οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ νομοφύλακες εἶπαν...). Τὴν ἀποψη τοῦ Klaffenbach (σ. 17) ὅτι οἱ στρατηγοὶ τῶν Φιλίππων ἦταν ἀρχοντες τῆς πόλης υἱοθέτησε τελικὰ καὶ ὁ H. Bengtson, «Randbemerkungen zu den koischen Asylieurkunden», *Historia* 3, 1954-5, 463, σημ. 1 πού ἀρχικά εἶχε δεχθεῖ ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ βασιλικὸς ἀξιωματοῦχος. Γιὰ τοὺς στρατηγοὺς πού προΐσταντο σέ εὐρύτερες διοικητικὲς περιφέρειες τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας, ὅπως φαίνεται νὰ συνάγεται ἀπὸ τὸν γυμνασιαρχικὸ νόμο τῆς Βέροιας καὶ δύο ψηφίσματα ἀπὸ τὴν Μόρρουλο τῆς Κρηστωνίας βλ. τὴν πρόσφατη συζήτηση τῶν Rh. Gauthier - M. B. Hatzopoulos (σημ. 30), 44-5.

53. Γιὰ τὰ ρωμαϊκὰ ἀξιώματα πού μπορεῖ νὰ δηλώνει ἡ λέξη *στρατηγός* βλ. H. J. Mason, *Greek Terms for Roman Institutions. A Lexicon and Analysis*, Toronto 1974, 86-7. Ἄν ἡ ἐπίμαχη λέξη εἶναι τύπος τῆς λέξης *στρατεία* στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ, τότε θεωρητικά θὰ μποροῦσε νὰ γίνεται λόγος γιὰ τίς *militiae* τοῦ τιμώμενου, δηλ. γιὰ τὴν στρατιωτικὴ του καριέρα ὡς μέλους τῆς ἱππικῆς τάξης· γιὰ τὴ σημασία αὐτὴ βλ. H. J. Mason, ὁ.π., 86.

ZUSAMMENFASSUNG

In der vorliegenden Arbeit werden drei Inschriften, die die Topographie und die Geschichte Makedoniens betreffen, veröffentlicht oder kommentiert. - In der ersten Inschrift, einer Grabinschrift aus dem 3. Jhd. v. Chr., die aus der Gegend von Dorylaion in Phrygien (Afyon) stammt, ist uns der Name eines gewissen Philipp überliefert. Es handelt sich dabei höchstwahrscheinlich um einen Soldaten, der sich selbst als «Μακεδῶν Ἑλληνιώτης ἐκ πόλεως ΔΕΤΕΛΛΑΣ» bezeichnet. Aufgrund der beiden Ethnika gelangt der Autor des Artikels —im Gegensatz zu den Erstherausgebern der Inschrift (MAMA X, 220)— zu dem Schluß, daß der Tote aus dem Bezirk Elimia in Makedonien stammte und sein Geburtsort eine bis jetzt unbekannte Stadt dieser Gegend ist, deren Name allerdings nicht aufs genaueste rekonstruiert werden kann. Die Erstherausgeber vermuten, daß es sich um die aus syrischen Quellen bekannte Stadt Tel(l)a in Mesopotamien handelt. — Die zweite fragmentarisch erhaltene und bisher unveröffentlichte Inschrift stammt aus Berroia. Sie bezieht sich auf einen gewissen Oberpriester (Archiereus) auf Lebenszeit (διὰ βίου) des makedonischen Provinziallandtages. Von seinem Namen sind uns nur das Praenomen und das Gentilizium (Tiberius Claudius) erhalten. Aufgrund paläographischer Kriterien und vor allem der Bedeutung des terminus technicus διὰ βίου bietet es sich an, den Oberpriester der neuen Inschrift und den aus anderen Inschriften bekannten Berroier T. Claudius Peierion, Oberpriester auf Lebenszeit im makedonischen Provinziallandtag (Ende des 1. / Anfang des 2. Jhts n. Chr.), für ein und dieselbe Person zu halten. Wegen der in jeder Hinsicht auffälligen Ähnlichkeit der neuen Inschrift mit der Inschrift SEG 27, 262, die von einer Statuenbasis stammt, die die Phyle Bereike der Stadt Berroia zu Ehren des T. Claudius Peierion aufstellte, können wir annehmen, daß auch sie von einem solchen Denkmal einer anderen Phyle der Stadt stammt. — Die dritte Inschrift ist ein unveröffentlichtes Fragment (aus dem Ende des 1. oder aus dem 2. Jhd. n. Chr.), das man in der makedonischen Stadt Europos fand. Es gehört zu einem Beschluß, mit dem ein angesehener Bürger wegen seiner Wohltätigkeiten für die Stadt geehrt wird. Zu diesem Schluß kommen wir vor allem wegen des Wortes «παράτειμον», das in dem Text des Beschlusses erhalten ist. Inschriftliche Parallelen aus Städten Kleinasiens zeigen, daß der Geehrte seinen Mitbürgern oder Händlern einen Geldbetrag zur Verfügung stellte, damit auf dem städtischen

Markt Getreide oder Öl zu einem niedrigeren Preis als dem üblichen Marktpreis angeboten werden konnte. Dieses Phänomen ist uns bekannt und wird in der Regel mit dem terminus Technicus «παράπρασις» bezeichnet. Anlässlich dieses neuen Zeugnisses werden alle epigraphisch bezeugten Fälle von Paraprasis aus Städten der Provinz Makedonien aufgelistet. Am Ende des Artikels werden bestimmte Vermutungen über andere mögliche Wohltaten des Geehrten angestellt.

Π. Νίγδελης, εἰκ. 1.: Μακεδονικά Σύμμεικτα. (S. 173).

Π. Νίγδελης, εἰχ. 2.: Μακεδονικά Σύμμεικτα. (S. 181).

Π. Νίγδελης, εἰχ. 3.: Μακεδονικά Σύμμεικτα. (S. 184).